

RAZGOVARAO
**ZELJKO
IVANJEK**

Igor Zidić (r. 1939) objavio je osam pjesničkih i pjesničko-grafičkih zbirki i više od 30 knjiga o likovnoj umjetnosti i o hrvatskim slikarima; priredio je i predgovorom popratio stotine izložbi. Bio je urednik u Nakladnom zavodu Matice hrvatske, ravnatelj Moderne galerije i predsjednik Matice hrvatske. Pojavio se u književnosti u časopisu i biblioteci "Razlog", a uređivao je časopise "Kolo" i "Život umjetnosti"; bio je prvi glavni urednik "Hrvatskog tjednika", napisao scenarije za niz filmova o slikarima, sudjelovao u mnogim TV emisijama...

Naša bi književnost i likovna umjetnost druge polovice XX. stoljeća bile drugačije bez Zidića. Među rijetkim je umjetnicima koji su se upustili u društveni angažman. Njegovom je svojevrsnom posljedičom i "Enciklopedija Matice hrvatske", čiji je prvi svezak od gotovo 850 stranica tek ugledao svjetlo dana. Zidić joj je glavni urednik, i ona je povod razgovoru što smo ga vodili u MH, u ugaonoj sobi njezina aktualnog predsjednika akademika Stjepana Damjanovića.

● Predgovor EMH naslovi li ste pitanjem 'Čemu EMH?'. Opisujete je kao 'mjesto produktivnih razlika'. Što su takve razlike?

- Tu je sadržana spoznaja da ne treba pošto-poto sve nivelirati. Pa ni sve što izlazi iz Matičine kuće ne može biti posve jednodušno. Matica je bila, a jest i danas društvo slobodnih, različitih ljudi koji su u koncilijantnim raspravama dolazili i dolaze do zajedničkih stajališta. Različitosti su uvijek postojale, jer je pravo na razliku značajno postignuće svakog tolerantnog, razumnog i demokratski ustrojenog društva. Uredništvu EMH ne pada na pamet da svojim suradnicima, koje biramo prema kompetenciji, išta sugerira. Drugo je što - kao urednik - zadržavam pravo da nešto prihvatim ili odbijem. O tome odlučuje konzistentnost i uvjerljivost ponudjenog teksta.

Zaboravljeni zapisi

● Predgovor EMH naslovi li ste pitanjem 'Čemu EMH?'. Opisujete je kao 'mjesto produktivnih razlika'. Što su takve razlike?

- Tu je sadržana spoznaja da ne treba pošto-poto sve nivelirati. Pa ni sve što izlazi iz Matičine kuće ne može biti posve jednodušno. Matica je bila, a jest i danas društvo slobodnih, različitih ljudi koji su u koncilijantnim raspravama dolazili i dolaze do zajedničkih stajališta. Različitosti su uvijek postojale, jer je pravo na razliku značajno postignuće svakog tolerantnog, razumnog i demokratski ustrojenog društva. Uredništvu EMH ne pada na pamet da svojim suradnicima, koje biramo prema kompetenciji, išta sugerira. Drugo je što - kao urednik - zadržavam pravo

da nešto prihvatim ili odbijem. O tome odlučuje konzistentnost i uvjerljivost ponudjenog teksta.

● Nije li malobrojna vaša najuža urednička ekipa: Jelena Hekman, Josip Brleković i Ivica Matičević?

- Malobrojna je, kao i cijeli radni sastav, s time što smo Jelena Hekman, Ivica Matičević i ja - svi dugogodišnji Matičini redaktori - i ovdje urednici, dok je Josip Brleković proveo najveći dio arhivskih istraživanja za potrebe ove enciklopedije. Njegov je rad dao dobrih rezultata, jer smo o Matici otkrili mnogošta što ni sami nismo znali. Takav je istraživački posao karakterističan za većinu najboljih naših natuknica.

Stariji su pisci brojali retke po enciklopedijama i leksikonima i nalazili da jedan ima 17, a drugi 14 redaka...

- ... I prema tome, zaključivali, ja sam za tri retka veći ili važniji od njega... Htjeli smo, ovom prilikom, taj neprimjereni, kvantitativni kriterij u potpunosti izbjeći.

Kvalitet i kvantitet

● U uvodu se protivite kvantifikaciji i nivelaciji. Spominjete da vrijednost romana, njegovu kakvoću ne određuje broj njegovih stranica nego njegova struktura?

- Da, mislim da se kvantitetom ne može izraziti kvalitet. Ponekad je struktura nekog djela takva da zahtijeva velik, opsežan tekst, a gdje kad taj opseg dikтира tromost piščeva stila, nesposobnost eliminacije sporednoga, ukratko: nedostatna vještina ili oskudna darovitost. S druge strane, Hemingway je znao na tri kartice napisati odličnu novelu, na sto stranica izvrstan roman. I ekonomija je moć! Zašto bi u enciklopediji bilo drukčije?

● Hoće li vam tradicionalni leksikografi prigovarati da ste neozbiljni, da ste ostali pjesnik u enciklopedijskom radu?

- Nadam se da enciklopedija neće ostaviti prostora za takve tvrdnje: radili smo ozbiljno i odgovorno. No, ako mi i štošta prigovore, moram se nositi s tim, nemam izbora. Naš je arhivski istraživač, npr., istražio djelo Vinka Antića, koji nije ni najveći pisac, ni najznačajniji matičar, međutim se u kolopletu odnosu u Matici, ogranka u Rijeci, odnosa središnjice i ogranka, starih i mladih, nakupilo toliko poticajne građe da je jedinica 'Antić, Vinko', opsežnija od pojedinih natuknica posvećenih ljudima koji su veći pisci od njega ili, možda, značajniji radnici Matice. Kako smo uređivali enciklopediju Matice, a ne biografski leksikon ili književnu enciklopediju, postupili smo - kako smo postupili.

● Antić je jedan od 'zamračenih likova i sudbina', koji su stradali u ideološkim ratovima?

- Ne samo stradali ili stradavali, jer su se pojedinci u tim i takvim ratovima nerijetko i uzdizali. Tko je služio vlasti bio je njezin miljenik, a često i njezina žrtva. Vlast je cinična, često brutalna, okoristi se ljudima pa ih odbaci, da bi

ZIDIĆEV PRISTUP

Matica je bila i jest društvo slobodnih i različitih ljudi

Bivši predsjednik MH govori o jednom od svojih kapitalnih projekata

ih - ako uzmogne ili joj uredbaju - u nekim trenutku i reaktivirala.

● Malo ću sitničariti. Nedostaje mi, primjerice, malo više Ivana Belostenca ili Bilostinca, autora genijalnog Gazofilacija?

- Kad su pozvani stručnjaci pisali pojedine natuknice, nismo išli u ozbiljne revizije, ko-

rekture ili nadopune takvih tekstova. Autorski tekst razlikujemo od 'emisije po željama' čitatelja. Zato je odgovornost na nama, ali i na njima. Sada je rano govoriti o tome koliko je tko prostora dobio, jer će se pojedini važni likovi javljati i kroz druge natuknice u drugom, trećem, i četvrtom svesku EMH, a neki neće.

● 'Belostenec' bi bio standardna zamjerka koja ovdje ne stoji, jer vi ste objasnili da je autorski pečat ključ EMH?

- Ključ jest, ali kriterij je Matica. Belostenec je znamenit lik hrvatske kulturne povijesti, no nije, u užem smislu, matičar. On je dio nasljeđa bez kojega bi i Matica teže postojala. Tradicionalisti bi vas mogli raščerupati. A Bože moj, ostat će perja na meni... Naučio sam ja na to (smije se).

Drukčiji pristup

● U tome ste postupili beskompromisno?

- Postupio sam drukčije nego je u nas uobičajena praksa. Ne kritiziram tu praksu, ali želim vidjeti i nadam se da će to vidjeti i drugi, da je i drukčiji pristup moguć, štoviše da može biti opravdan. Jer kod

nas su autorski tekstovi - autorski tekstovi. Onda znamo zašto smo angažirali Tonka Maroevića ili Božidara Petrača, jer ih prepoznajemo u tekstu koji smo od njih naručili. Ako ih, pak, ne prepoznajemo ili ako ih redaktorskim zahvatima učinimo neprepoznatljivima, gubimo smisao njihova angažmana.

● Usput, kada izlazi drugi svezak?

- Ako se riješe neka organizacijska i tehnička pitanja, drugu bismo knjigu mogli završiti do kraja sljedeće godine.

● U razlozima za EMH ističete da se u njoj sabire baština same te institucije i baština hrvatskog građanskog društva. To su dva osnovna cilja?

- To je nit koja se provlači kroz cijelu enciklopediju. To će biti posebno uočljivo u IV. svesku: Matica je nastala u vrijeme kad je nastajalo moderno građansko društvo u Hrvatskoj. Vrijeme Derkosa, Draškovića, Gaja, Vranyczanyja i drugih. Matica je rasla s tim društvom, a isto tako podnosila udarce koje je građanstvo moralo otrpjeti na svome povijesnom putu. Tako dajemo prilog onim temama koje su pasioni-

rano obrađivali, primjerice, prof. Igor Karaman ili prof. Mirjana Gross.

● Među 'tabuizirane teme' spada i natuknica o Agitpropu i MH?

- Svakako, i to je jedna od - u svoje vrijeme - izbjegavanih tema. Takva je tema, koja nije ozbiljno dotaknuta ni u jednoj dosadašnjoj povijesti MH, odnos Matice i masona. Kad čitate dnevnik Blaža Jurišića, onda vidite da je to bio realan sadržaj, a dok čitate Ravličevu povijest MH nemate prave predodžbe o tome da su se i u našoj kući pojedini ugledni masoni borili za utjecaj ili čak prevlast u nakladničkim planovima, a da je ta nastojanja netko drugi pokušavao suzbiti. Ima i, osobito zanimljivih, primjera kooperacije različitih opcija.

● To tek čeka na II. svezak?

- Čeka nas u raznim natuknicama i u raznim svescima.

● Istaknite još neku tabuiziranu temu iz I. sveska?

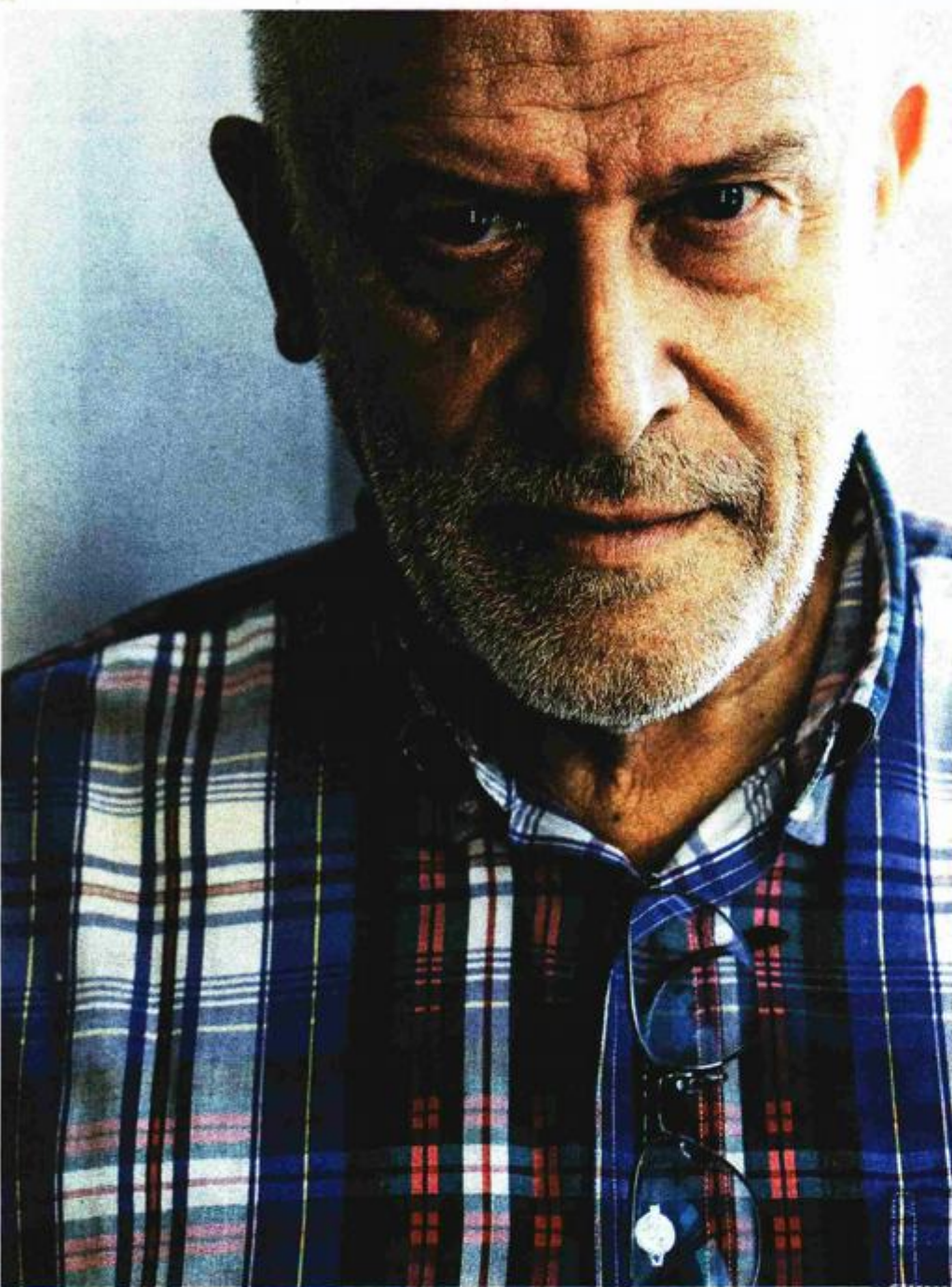
- Što god je objavljeno ionako više nije tabuizirano.

● Kad sam pronašao u EMH glumca Dragana Despota, upitao sam se: pa gdje je Božidar Alić?

- Svaki će čitatelj zacijelo pronaći nekoga tko mu nedostaje. Urednici su obavili svoj posao tako kako su ga obavili, a poslije trećeg sveska predstoji nam revizija 'propuštenoga' i propuštenoga. Tko odoli našoj skepsi ili nehotičnom zaboravu, naći će svoje mjesto u do-

U vrijeme Deklaracije i borbe za održanje hrvatskog jezika, Stipe Mesić je tražio da se osude izdajnici koji su je pisali

cu, kao poticatelja revolucije i nasilja, i dovesti ga u vezu s mariborskim rovovima ili Bleiburgom. Znamo da bi to bilo ishitreno ideološko pretjerivanje. Indikativno je suočiti se s djelom. Predlažem zato da pročitate, ako već niste, Budakova 'Bazala'.

To je zadnja njegova knjiga, napisana u danima kad je propast NDH već bila očita. Lijepa knjiga, lijepo napisana, bez ikakve politike ili ideologije. Nema u njoj zastupanja netrpeljivosti ni poziva na mržnju prema ovima ili onima, ništa od toga: samo gol i uzbudljiv ljudski život. Ne mogu se oglasiti na tu činjenicu. Budak je bio Maticin odbornik, utjecajan pisac kojemu je Matica tiskala gotovo sve knjige pa smo tu činjenicu morali uvažiti i razmotriti ga trijezno i objektivno, kao što je Maticević i napravio.

Suradnja s Tuđmanom

● S natuknice 'Budak' sklačen na natuknicu 'Broz Tito', koju sami potpisujete. Kako da uspedim Zidića koji je za EMH napisao 'Tita' s onim koji je za istu napisao 'Bukovca'? Je li to svojevrsna parabola Zidićeve javne osobnosti?

- Možda, nisam o tome razmišljao. Bukovac je tema moje uže struke, Tito je politološka tema.

● Na početku naglašavate da su mnoge činjenice iz Brozova životopisa dvojbene?

- Pročitao sam cijeli niz knjiga o njemu: Pero Simić napominje da je o Titu napisana biblioteka od oko 900 knjiga. Nisam pročitao 900 tih naslova, ali 10-ak jesam. Svoje znanje o njemu crpim iz tih kritičkih, istraživačkih knjiga. Iz šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih godina XX. st. imam i određenih osobnih iskustava. U mom tekstu ima gorčine, ali nema insinucija.

● Na dva mjesta, u predgovoru, i u samom tekstu 'Broz', ponavljate da je bio 1962. proglašen počasnim članom MH, a da je 1971. istu proglasio središtem kontrarevolucije?

- Zato on jest itekako krupna tema u enciklopediji Maticice. On je odredio život Maticice od 1971. do svoje smrti, praktički do obnove Maticina rada. On je Maticu kao hrvatsku kulturnu i društvenu instituciju ugušio. Omogućio je da u nju uđe tajna policija, da se raznese arhiv Maticice, da se pokrenu politički procesi. Znamo kako je od Savke Dabčević Kučar zahtijevao da se uhititi pojedini ljudi. Poimence je davao naloge koga uhititi i osuditi, a Savka se tome opirala. On je nabrajao: Šegedin, Đodan, Veselica...

Učinio je sve što je mogao da Maticu diskreditira kao kriminalnu, protunarodnu, natražnjačku, fašistoidnu organizaciju. U Saboru su njegovi trabanti izricali nevjerovatne optužbe. U vrijeme Deklaracije i borbe za održanje hrvatskog jezika, Stipe Mesić je tražio da se osude izdajnici koji su je pisali.

● Čini mi se da EMH donosi jedan od najnegativnijih prikaza Brozove osobnosti? Primjerice, svi hvalimo Usta-

Budak je bio utjecajan pisac kojemu je Matica tiskala gotovo sve knjige pa smo tu činjenicu morali uvažiti i razmotriti ga trijezno i objektivno

v iz '74. kao preduvjet hrvatske samostalnosti, zaboravljajući da je Broz bio, istovremeno, proglašen za doživotnog predsjednika.

- O Brozu je mnogo toga napisano što ne potkrepljuje njegov negdašnji ugled. Nismo u tome prednjačili, niti smo bili osobito radikalni. Jednostavno, nekadašnja slika sveca slabo se slaže s novom stvarnošću; osobito nakon što su otvoreni sovjetski arhivi. U Ustavu iz 1974. nije se toliko vodila briga o održivoj budućnosti Jugoslavije, koliko o neometanu ispunjenju Titova doživotnog mandata. Naravno, nisam mogao ni htio zaobići i pozitivne državničke aspekte njegova vladanja: integriranje prethodno otrgnutih dijelova Hrvatske: povratak domovini Međimurja, Istre, nekih dalmatinskih otoka, Zadra. Na njegovu sliku pada, međutim, teška sjena čim potaknete pitanje odgovornosti za zločine od Moskve i Španjolske do Bleiburga i dalje.

● Premijer Milanović danas spominje trojstvo Radić - Tito - Tuđman; nije li taj niz pomalo nelogičan?

- Meni se taj izbor ne čini utemeljen. Naravno da svatko ima pravo misliti drukčije, no bilo bi dobro čuti potanje obrazloženje. Što povezuje Stjepana Radića s maršalom? Svakako bismo dublju vezu mogli iznaći između Radića i Starčevića. Tuđman je, doduše, bio Titov general, ali on jest preobraćenik: Tito je Hrvatsku krotio u Jugoslaviji, a Tuđman je Hrvatsku izveo iz Jugoslavije. Kao otpadnik od pravovjernog boljševizma i komunizma, dao je i snažan pečat Matici uoči Karadordeva. Pravdali ga ili napadali, uz Tita se neizbježno povezuje i taj zločinački trag koji ne možete naći ni u Radića, ni u Tuđmana.

● S Tuđmanom ste suradivali, radio je u uredničkom vijeću 'Hrvatskog tjednika'?

- Zajedno smo napisali, s Hrvojem Šošićem, proslav prvom broju 'Tjednika' i suradivali u planiranju pojedinih tema. Poslije sam s Tuđmanom surađivao i kao urednik 'Kola', objavljivao knjige u Matici. Moram reći da smo se u nekim procjenama o svrsishodnosti političkog ponašanja i razilazili.

Nisam pristao da u auli Predsjedničkih dvora na Pantovčaku postavim bistu Tita uz onu Stepinca premda mi je bilo jasno da ga u tome nije vodila ljubav, nego stanoviti državnički obziri. Zato razumijem postupak predsjednice, gde Kolinde Grabar-Kitarović, koja je bistu predsjednika Tita otpremila u muzej. Reakcija na

to bila je iznimno nervozna, neprijateljska. Ali, ona je bistu opravdano, ali i civilizirano, uputila u muzej u Kumrovcu, gdje se ionako njeguje njegov povijesni mit.

● Imate li još uvijek političkih ambicija?

- Ne. Nisam ih ni prije imao. Priču o mojim političkim ambicijama proširio je netko drugi u trenucima kad se Hrvatska 'desna opcija' našla bez osobe koja bi artikulirala hrvatske interese i ujedinila tradicionalno razjedinjenu 'desnicu'. Ja sam nekima u tim kombinacijama bio prihvatljiv, ali meni to pozicioniranje - prilično udaljeno od centra - nije odgovaralo. Osim toga, imao sam, nakon dugih godina suspenzije, pa djelomične suspenzije, potrebu da se posvetim svojoj struci. To nije bila politika.

● Uredničko mjesto u NZ MH možete zahvaliti Peri Budaku, što spominjete na više mjesta?

- To rado spominjem. On se, u toj situaciji, čestito ponio ne samo prema meni, nego i prema Branimiru Donatu, Vici Vukovu i drugima. Zaista nam je bio u teškim vremenima pošten zaštitnik.

● Bilo je šokantno dolaziti u Maticu, početkom 70-ih, i susretati Vukova koji nije smio pjevati.

- Da, tako se radilo. Ako su ti dali kruh, nastojali su ti oteti dušu. U Hrvatskoj Vice je bio pjesma, a pjevati nije smio.

Razlaz s Bogišićem

● U natuknici 'Bogišić, Vlaho' opisuje se njegov sukob s vama. To ste mogli zaobići?

- Zašto bih zaobilazio? Prema njemu sam se postavio kao i prema svakom drugom. Ne bih mogao zatajiti ista od onoga što je dobro napravio. Pitanje odgoja. To je i kriterij odgovornosti prema ljudima i ljudskoj slabosti, koji su već i Rimljani uvažavali. Bogišić je u Matici proveo mnoge godine i ostavio traga. Enciklopedija to mora zabilježiti. A zna se, naravno, da se zbog nekih postupaka dogodilo i to što se dogodilo: razlaz.

● Kad biste mogli birati, kojeg biste Zidića promovirali? Pjesnika, likovnog kritičara, urednika, scenarista ili kol'ko 'prode' cijeli?

- Odabirao ne bih, sve sam to ja. Ispunja me raznolikost - premda i kompatibilnost - poslova kojima se bavim. Različito me potiče i čuva od šablona.

● U predgovoru EMH spominjete 'državni razlog' (raison d'état). Je li on u nas uopće zaživio?

- Postojao je kralj koji je rekao: 'Država sam ja' (L'état, c'est moi). Mnogi naši političari misle kao taj kralj. Svi mi moramo naučiti da je država nešto puno šire, i veće, i trajnije od bilo koga od nas, kao i od političkih stranaka. Hrvatska je mala.

I ako dozvolimo da su pametni samo oni koji su na vlasti, a glupi svi oni koji su u oporbi, nema budućnosti za nas. Hrvatska je preveć siromašna da se s istekom svakoga mandata odrekne lijeve ili desne polovice pameti. ●

punama koje ćemo objaviti kao prilog četvrtoj knjizi.

● Kako 'Hrvatska književna enciklopedija' piše o MH?

- Različito. Kao što je u našoj knjizi pristup temama pluralističan, tako uvažavamo i tudi pluralizam. Ne ulazeći u poznate rasprave o toj enciklopediji, nemam bitnih prigovora na temu Maticice u tretiranju te i drugih suvremenih leksikona i enciklopedija jer ne očekujem da one 'stave stvari na svoje mjesto' prije nego to sami učinimo.

● Spominjete da su u socijalizmu vladali i 'zločinački kriteriji' u duhovnom stvaralaštvu?

- Ne samo u socijalizmu. Zločinački su kriteriji odveli u smrt i Augusta Cesarca, kao što imate primjera diskreditacije djela i osobe u agitpropovskim nesmiljenim kritikama slobodoumnih pisaca. Takav je primjer kad Marin Franičević diskreditira mladu i poletnu Vesnu Parun: dok se naša omladina borila, dok je žrtvovala živote za slobodu domovine, dok je teško radila za njezinu stabilnost i napredak, Vesna Parun je egocentrično pisala o svojim ljubavima. Drugim riječima, ljubav je nevažna. Ona se konfrontira domovini, proglašava 'krivom' stranom, gotovo izdajom. Mi, međutim, mislimo da je ljubav važna, što više dragocjena sastavnica mladosti; mladi ljudi koji rastu protiv ljubavi nisu ništa, to su prazne čahure. Ljubav treba

domovini, treba obitelji, društvu, svakom mladiću ili djevojci. Kriterij koji to zanemaruje ne možemo prihvatiti jer ga smatramo opasnim (pogubnim).

Slučaj Budak

● Takvi kriteriji povlačili su konzekvence u građanskom smislu?

- Netko više nije mogao objaviti knjigu, netko nije smio dobiti nagradu, netko je dobio otkaz na poslu i sl. No, ima i drastičnijih primjera; pojedinci su, kao što znate, gubili i glave.

Mile Budak je zbog svoga političkog djelovanja i presude koja je slabo utemeljena i nedostatan argumentirana, na jednom procesu koji nije bio proces, na kome nije saslušan nijedan svjedok obrane i koji je proveden po principu - danas suđenje, sutra vješanje - bio desetljećima izbrisan iz hrvatske književne memorije. Ne može se pisca na osnovi takve presude doživotno isključiti iz kulturnog kruga u kome je postojao, iz nacionalnog kruga u kome je živio i radio. Naravno da je naša dužnost reći: eliminirajmo djelo ako širi zlo, ali ako je od zla čisto, pustimo djelo na

miru. Inače će biti kao da sudite djetetu zbog očeva grijeha.

● Dugo godina nisam znao da Budak postoji. Kad ste vi saznali za njega?

- Kad sam došao na studij. Završio sam klasičnu gimnaziju u Splitu, a da nisam ništa od njega pročitao.

● Pretpostavljam da će tkođug prigovoriti zato što se u natuknici o njemu ne spominje - Jasenovac?

- Ne znam kakvu bi izravnu vezu imao Budak s Jasenovcem. Jasenovca kao inkriminacije nema ni u optužnici Vojnog suda II. armije pročitanoj 6. lipnja 1945.

● U proteklim polemikama o Budaku obično bi bio optuživan za rasne zakone i zločine ustaškog režima?

- O slučaju Budak objavljeno je mnogo materijala i nekoliko knjiga. U njima se nalazi sve što je relevantno za procjenu stupnja odgovornosti ili krivnje. Nema potrebe to dalje komentirati. Nije preporučljivo iz same ideološke pozicije okrivljenoga, bez specifičnih dokaza, izvoditi dalekosežne zaključke. Netko bi, isto tako, pozivajući se na stanovite međuratne Krležine tekstove, mogao dokazivati njegovu krivi-

Broz je krupna tema u Enciklopediji. On je Maticu kao društvenu i kulturnu instituciju ugušio i učinio sve što je mogao da je diskreditira